

FÉLIX GUATTARI

—

Kolm ökoloogiat

Prantsuse keelest tõlkinud Ott Puumeister

Tõlge on valminud Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni noorte tõlkijate koolitusprogrammi raames.

Tõlgitud väljaandest:

Félix Guattari

Les trois écologies

Paris, Galilée, 1989

Toimetanud Margus Ott

Keeleliselt toimetanud Triinu Tamm

Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa

Kujundanud Maris Kaskmann

© Lignes, 2023

© Tõlge ja saatesõna. Ott Puumeister ja Loomingu Raamatukogu, 2024

© Kaanefoto. Vikipeedia

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-713-83-9 (trükis)

ISBN 978-9916-713-84-6 (epub)

Sacha Goldmanile

Nii nagu on olemas umbrohu ökoloogia, on olemas ka halbade ideede ökoloogia.

Gregory Bateson¹

Planeet Maa on jõudnud ajastusse, mida iseloomustavad intensiivsed teaduslik-tehnilised muutused, mis on ökoloogilise tasakaalu väga tõsisel moel paigast ära löönud – kui selle taastamiseks midagi ette ei võeta, hakkab see juba ohustama elu jätkumist Maa pinnal. Samaaegselt nende murrangutega käivad üha enam alla ka inimeste individuaalsed ja kollektiivsed eluviisid. Sugulusvõrgustikud jäävad aina väiksemaks, kodune elu kängub massimeedia tarbimise tõttu, abi- ja pereelu kipuvad „lubjastuma“ üheülbalises käitumises, suhetest naabrite vahel on enamasti järel vaid kõige vaesemad väljendusvormid... Selline justkui üleüldine implosioon ja regressiivne infantiliseerumine kahjustab inimese suhet väljaspooleusega – ühiskonna, loomade, taimede, kosmosega. Teisesus kaldub kõik oma konarused kaotama. Näiteks turism on väga sageli lihtsalt reisimine ühe koha peal – vaated ja käitumine jäävad samaks.

Tundub, et poliitilised ühingud ja täidesaatev võim ei suuda sugugi mõista nende probleemide kõiki tagajärgi. Viimasel ajal on nad küll hakanud tükati aduma kõige silmanähtavamaid ohte, mis ähvardavad meie ühiskondade looduskeskkonda, kuid enamasti piirduakse siiski tööstusreostuse temaga ja sedagi ainult tehnokraatlikust vaatenurgast, samas kui neid küsimusi saaks ammendavalt selgitada üksnes kolme ökoloogilise registri – milleks on keskkond, ühiskondlikud suhted ja inimeste subjektiivsus – eetilis-poliitiline liigendus, mida nimetan ökosofiaks.

Praegusel teaduslik-tehniliste muutuste kiirenemise ja märkimisväärse demograafilise kasvu ajastul on küsimus selles, kuidas saaksime oma planeedil edasi elada. Tootlikud jõud, mida aina arendab masinatöö, mida omakorda võimendab infotehnoloogiline revolutsioon,

¹ Gregory Bateson, *Vers une écologie de l'esprit*, II kd. Pariis, Seuil, 1980, lk 242. [Gregory Bateson, *Sammud vaimuökoloogia poole*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2022, lk 543, tlk Tanel Pern ja Silver Rattasepp.] – *Siin ja edaspidi autori märkused, kui ei ole märgitud teisiti. Nurksulgudes tõlkija lisandused.*

vabastavad üha rohkem aega potentsiaalseks inimtegevuseks.² Kuid mis on selle eesmärk? Kas töötus, rõhumine ja marginaliseerimine, üksindus, tegevusetus, ärevus, neuroos või hoopis kultuur, looming, uurimistöö, keskkonna taasleiutamine, elamise ja tundmise [*sensibilité*] laadide rikastamine? Nii arenenud kui ka arengumaades lagunevad terved subjektiivsuse laamad laiali või siis klammerduvad need arhaismide külge, nagu näeme usufundamentalismi plahvatusliku kasvu näitel.

Ökoloogilisele kriisile saab tegelikult vastata ainult planetaarsel tasandil ning tingimusel, et toimub tõeline poliitiline, ühiskondlik ja kultuuriline revolutsioon, mis annab materiaalse ja immateriaalse hüvede tootmise eesmärkidele uue suuna. See revolutsioon peab niisiis puudutama suures mõõtkavas nähtavaid jõuvahekordi ja samamoodi ka tundmise, mõtlemise ja ihaldamise molekulaarseid kihte. Kui ühiskondlikku tööd korraldatakse ühemõtteliselt kasumimajanduse ja võimuhete alusel, viib see nüüdsest paratamatult välja üksnes traagilise ummikuni. See paistab hästi välja sellest absurdsest eestkostest Kolmanda Maa üle, millega mõistetakse mõned selle piirkonnad täielikku ja pöördumatusse vaesusse. Samamoodi on see silmanähtav riikides, nagu Prantsusmaa, kus tuumajaamade vohamine ähvardab suurt osa Euroopast Tšornobõli-laadsete katastroofide tagajärgedega. Rääkimata sellest, et pea kinnismõtteliselt varutakse tuhandeid tuumalõhkepäid, mis vähimagi tehnilise rikke või inimliku eksimuse tõttu võivad automaatselt viia kollektiivse hävinguni. Kõik need näited illustreerivad domineerivaid suundumusi inimtegevuse väärtuse hindamisel, nimelt: 1) globaalse turu ülemvõim [*imperium*], mis purustab eraldiseisvad väärtussüsteemid ning asetab samale pulgale materiaalsed hüved, kultuurilised hüved, looduslikud paigad jne; 2) kõigi ühiskondlike ja rahvusvaheliste suhete allutamine politsei- ja militaarmasinade kontrollile. Sääraste topeltpihtide vahel kipub riikide traditsiooniline roll vahendajana järjest enam taanduma ning on tavaline, et nad astuvad üleilmse turu ja sõjalis-tööstuslike komplekside võimu kombineeritud teenistusse.

Olukord on seda paradoksaalsem, et möödab on ajad, mil maailmas valitses ida-lääne antagonism, mis oli suuresti kujutluslik projektsioon

² Näiteks Fiati tehastes kahanes palgatöajõud kümnekonna aastaga 140 000 tööliselt 60 000-le, samas kui tootlikkus kasvas 75%.

töölisklassi-kodanluse vastasseisust kapitalistlikes maades. Kas see tähendab, et uued kolme ökoloogia mitmepooluselised probleemid lihtsalt vahetavad välja vana klassivõitluse ning tolle alusmüüdid? Muidugi ei käi see asendus niisama lihtsalt! Kuid ometi tundub tõenäoline, et need väljakutsed, mis kaasnevad ühiskondliku, majandusliku ja rahvusvahelise konteksti üha suurema keerustumisega, kerkivad aina enam esiplaanile.

XIX sajandist päritud klassivastuolud aitasid algselt vormida kaks homogeenset subjektiivsusevälja poolust. XX sajandi teisel poolel mõranes see töölise puhtakujuline subjektiivsus tarbimisühiskonna, hoolekandesüsteemi, meedia jm mõjul. Olgugi et segregatsiooni ja hierarhiaid elatakse praegu läbi intensiivsemalt kui kunagi varem, on kõigile subjektiivsuse vormidele laotatud ühesugune imaginaarne loor. Hägus, ühetaoline ühiskondliku kuuluvuse tunne on lõdvendanud endisaegset klassiteadvust. (Jätan siinkohal kõrvale näiteks muslimimaailmas pead tõstvad vägivaldselt heterogeensed subjektiivsusepoolused.) Ka sotsialistlikuks kutsutud maad on hakanud omaks võtma lääne „ühemõõtmelist“ väärtussüsteemi. Niisiis astub kommunistliku maailma endisaegse võrdsuse fassaadi asemele massimeedia seerialisus (sama elujärjeideaal, samad moed, samalaadne rokkmuusika jne).

Mis puutub põhja-lõuna telge, siis on raske ette kujutada, et olukord võiks siin märgatavalt paraneda. Tõsi, põhimõtteliselt on mõeldav, et aja jooksul aitaks põllumajanduse ja toidutehnoloogia areng maailmas näljahädasid leevendada. Kuid senikaua pole vähimatki alust arvata, et rahvusvaheline abi, nagu seda tänapäeval mõistetakse ja jagatakse, suudaks püsivalt mis tahes probleeme lahendada! Sest pikaaegne tohutute viletsuse-, nälja- ja surmatsoonide rajamine paistab praeguseks olevat lahutamatu osa Integreeritud Üleilmse Kapitalismi koletislikust „stimulatsiooni“-süsteemist. Igal juhul võrsuvad just sellest pinnasest Uued Tööstuslikud Jõud – hüperekspluateerimise kantsid, nagu Hong Kong, Taiwan, Lõuna-Korea jne.

Ka arenenud maades valitsevad samad põhimõtted: ühiskondliku pinge krüvimine ja „stimuleerimine“ meelega abil sellega, et tekitatakse kroonilised töötuseperioodid ning marginaliseeritakse aina suurem osa rahvastikust, nagu näiteks noored, eakad, „osakoormusega“ töötajad, alaväärtustatud jne.